

Öröm és/vagy öröm

Gondolatok Kálniczky László történeti földrajzi kézikönyvéről¹

I. Úgy tűnik, a történeti földrajz a kilencvenes években kezd, ha még nem is meghatározó, de egyre „divatosabb” diszciplínává válni a magyar történettudományban. A tendencia különösen azért öröndetes, mert egyszerre látjuk felelevenedni a két világháború között már számos időtálló publikációt létrehozott tudományágot, illetve meghonosodni a külföldi történeti földrajzi kutatások legújabb eredményeit. Több kiadást is megért az utóbbi években például Frisnyák Sándor tankönyve,² a nyíregyházi főiskolán pedig megindult a *Történeti földrajzi tanulmányok* címet viselő füzetsorozat.³ Tavaly óta kitűnően szerkesztett és haszonnal forgatható, zsebkönyvszerű kézikönyv is rendelkezésünkre áll,⁴ és a konkrét feldolgozások mellett elméleti igényű elemzések is segítik a kutatókat.⁵ De készülnek történeti földrajzi fejezetek helytörténeti monográfiákhoz,⁶ és a külföldi társadalomföldrajznak is gyakran születnek hazai adaptációi, illetve ahhoz kapcsolódó elemzések.⁷

II. A felsorolás hosszas folytatásától eltekinténénk, s megjegyezzük, hogy ebbe a sorozatba kitűnően illeszkedik Kálniczky László műve Magyarország „régii” földrajzáról. (A könyv a Miskolci Egyetem jegyzeteként látott napvilágot, Besseyei József lektorálta. Reményeink szerint a kötet tartalmi alapossága egyben a jelzett intézményben folyó segédtudományi képzésnek is mércéje lehet.) A címválasztás egyedi s igen kifejező, hiszen a szerző ezzel is érzékelteti, hogy a köz-

-
- 1 *Kálniczky László*: Magyarország „régii” földrajza. Segédlet a történeti földrajz oktatásához. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 1995. 180 p.
 - 2 Magyarország történeti földrajza. Bp., 1990.; 1993².
 - 3 *Somogyi Sándor*: Az Alföld történeti földrajzi képének változásai a 16–19. században. Nyíregyháza, 1994.; *Kókai Sándor*: Az alföldi városok hierarchiarendszere és vonzáskörzetei a XIX. század közepén. Nyíregyháza, 1994.; *Dobány Zoltán*: A taktaközi települések történeti földrajza a 18. század közepétől 1945-ig. Nyíregyháza, 1995.
 - 4 Történeti földrajzi kislexikon. Szerk.: Zsidi Vilmos. Bp., 1995.
 - 5 *Bak Borbála*: A történeti Magyarország földrajza. Természeti tájak és közigazgatás. (Kandidátusi értekezés tézisei) In: Fons, 2. (1995) 1. sz. 91–98. p.
 - 6 L. pl.: *Somogyi Sándor*: Fejezetek Túrkeve történeti földrajzából. In: Túrkeve földje és népe. I. Túrkeve, 1995. 113–167. p. stb.
 - 7 L. pl.: *Tímár Lajos*: Regionális gazdaság- és társadalomtörténet vagy történeti földrajz? In: Iparosodás és modernizáció. Tanulmányok Ránki György emlékére. Szerk.: Mazsu János. Debrecen, 1991. 9–25. p. stb.

igazgatási szerkezet, a társadalmi folyamatok térbeli változásainak bemutatására is törekszik, már csak azért is, mert a természetes környezet egykori („régí”) állapotára finoman szólva kevésbé alakult át az elmúlt évszázadokban. Kiadása azért is öröndetes, mert a történeti földrajzi témájú publikációk számának említett növekedésével nem, illetve csak részben tart lépést a Magyarország egészére használható segédletek, adattárak szerkesztése.⁸ A középkorra a „Csánki” és a még szintén nem teljes „Györffy” alapmunka,⁹ későbbi korokra azonban csak részpublikációkkal vagy XVIII–XIX. századi (tehát már részben egykorú, de máig használatos) kézikönyvekkel rendelkezünk.¹⁰

Kálniczky műve ezekkel nyilván nem azonos lélegzetvételű vállalkozás, amit nem azért gyertyunk meg, mert hiányosságnak, hanem sokkal inkább azért, mert esetünkben érénynek tartjuk, hiszen hazánk egykori történeti földrajzáról általános, részletes, ugyanakkor mégis „kézbe vehető” kötetet adott közre. Szerzője a művet alcímében szerényen oktatási segédanyagnak nevezte, valójában megítélésünk szerint jóval több annál. Az olvasó a történeti földrajz hasznos kézikönyvét, sokoldalú és részletes adattárát veheti kézbe, melyből azonban nem hiányoznak a terjedelmes bibliográfiái hivatkozások, a történeti földrajz hazai irodalmát szintetizáló, pontosan szerkesztett és bizonyított adatsorok, az azokhoz fűzött rövid, de velős kísérőszövegek, sőt az információ-halmaz szárazságát enyhítő forrásszemelvények sem.

A kötet legfőbb érénye valóban az, hogy az elmúlt években nem jelent meg ilyen átfogó igényrel készült, ennyire gazdag történeti földrajzi adattár és lexikon egyben, vagyis Kálniczky könyve több szempontból is hézagpótló. Haszonnal forgathatja ugyanis az egyetemi vizsgáira, szigorlataira készülő hallgató (sőt kellene is, hogy tegye)¹¹ és a kutató történész egyaránt, de meg merjük kockáztatni, hogy

8 Regionális publikációk közül talán legfontosabb a még a hetvenes években indult helységnévtár-sorozat (1773–1808) öröndetesen gyarapodó kötetei stb.

9 *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I–V. köt. Bp., 1890–1913.; *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–III. köt. Bp., 1963–1987.

10 Például Korabinszky János Mátyás (1786), Vályi András (1796–1799), Nagy Lajos (1828), Fényes Elek (1836–1840, 1851) stb. munkái.

11 Egyet kell értenünk Bak Borbála megállapításával, miszerint az 1947 óta felnött generációk leginkább csak „nézegetik” a térképeket, értelmezni egyre kevésbé tudják. *Bak B.*: i. m. 92. p. Ehhez a magunk részéről csak azt tehetjük hozzá, hogy mintha sajnos már megszokott gyakorlattá vált volna úgy tanulni és „tudni” például a rigómezei csatáról, hogy azt sem tudjuk, hol lehet az említett helység.

a műveltebb, történelem iránt érdeklődő nagyközönség könyvespolcain is „elférne” az alaplexikonok, kézikönyvek között.

Bevezetésében röviden definiálni igyekszik a történeti földrajz fogalmát, rámutatva a diszciplína széles körű (többek között társadalom-, gazdaság-, nyelvtörténetészek stb.) számára való felhasználhatóságára, kiemelve, hogy a topográfiai rekonstrukció egyszerre önálló és segédtudomány stb. A tudományág feladatainak (és így könyve alap gondolatának) meghatározásához Bak Borbála értelmezését tekinti irányadónak, miszerint „a történeti földrajz a természeti tájakhoz, illetve a hozzájuk köthető, hozzájuk szorosan kapcsolódó és azok által meghatározott közigazgatási egységek (...) változásainak bemutatása.” (5. p.)¹² Kálniczky jól oldotta meg vállalt feladatát: nem pillanatnyi állapotában, hanem mintegy „mozgásában” mutatja be a természeti tájon mint színpadon játszódó történelem (elnézést a kifejezésért) „díszleteinek” változásait.

A továbbiakban jó érzékkel összegzi a történeti földrajz irányzatait és fontosabb kutatási eredményeit, áttekintve hazai és nemzetközi tudománytörténetét, ismertetve a főbb kézikönyveket. Öröndetes, hogy külön fejezetet szentelt a térkép fogalmának meghatározására és értékének méltatására, mert bár — mint írja — „a [felvilágosodás korában is] a korszellem kedvezett a racionálisan megfogható világ összegző leírásának” (5. p.), megítélésünk szerint a térképek máig nem kellően figyelembe vett forrásanyagai a történettudománynak. A következő fejezet tucatnyi forrásszemelvényt közöl XV–XIX. századi, Magyarországra vonatkozó útleírásokból, beszámolókból, krónikákból (hasznos bibliográfiáját is nyújtja a terjedelmi okokból nem idézett széles körű forráskiadványoknak), melyekkel bizonyítja, hogy élvezetes olvasmány a „régii” Magyarország történeti tájain barangolni és a topográfia adathalmazára mögött a társadalmat alkotó és mindennapjait élő embert keresni, egyúttal kedvet is csinál az adattár tanulmányozásához. (6–35. p.)

A következő oldalakon a Kárpát-medence természetföldrajzi tényezőit gyűjti csokorba, felsorolja a vízfolyásokat (a Tisza és a Duna bal és jobb parti mellékfolyóit), a tavakat, a hegységeket, mocsarakat (lápokat), szigeteket és a szorosokat (hágókat). A felsorolásokhoz értelmező lábjegyzeteket fűzött, amelyben néhány sorban ismertette a domborzati és vízrajzi tényezőkhöz szükséges főbb tudnivalókat, például a folyók hosszát, torkolatvidékét, a hegyek kiterjedését, magasságát, a tavak vízfelületének nagyságát stb. De ezen túl (nagyon ötletesen) felidéz az adott területhez kapcsolódóan egy-egy történelmi eseményt, arra vonatkozó törvénycikelyt vagy egyáltalán a megjegyzést segítő érdekességet. (Például, hogy a Fertő-

12 Vö. Bak B.: i. m. 92. p.

tóbből 1893-ban apadás következtében a téli fagy kipusztította a halállományt; a Duklai-hágón át jöttek be 1914–15-ben a cári orosz, 1944-ben a szovjet–csehszlovák csapatok; a Bükk térségét a kabarok vették birtokba stb.) (35–14. p.) Ezt a magyarság néprajzi tájait, csoportjait felsoroló, az előzőhöz hasonló alaposágú adattár követi, az egyes csoportok rövid történetével, névetimológiájával, jellemzőivel. (44–49. p.)

A kötet következő száz oldala (vagyis terjedelmének többsége) a tájon élő ország egészének és részeinek különböző szempontú adattárát, vagyis országunk — időnként meglehetősen zaklatott — történetének a térképen tapasztalható „lenyomatait” foglalja össze. Röviden áttekinti a magyar állam területváltozásait megalapításától napjainkig (49–50. p.), majd 13 periódusra bontva felsorolja, hogy kik voltak országunk kárpát-medencei szomszédai a X. századtól 1992-ig. (50–54. p.) Ezt a könyv egyik legötletesebb fejezetének tartjuk, mert valóban sokat segíthet a viharos átalakulásokat megélt térségben az eligazodás megkönnyítéséhez, ráadásul röviden ismerteti az egyes egykori szomszéd államok keletkezéséhez, jellegéhez, megszűnéséhez kapcsolódó történelmi eseményeket és tudnivalókat a XIV. századi moldvai fejedelemségről ugyanúgy, mint az 1939-ben vagy éppen 1992-ben szomszédunkká lett Szlovákiáról.

A közigazgatás történeti földrajzát a Mohács előtti törvényhozás, illetve a központi és területi igazgatás szerveinek és személyeinek (királyi tanács, nádor, cancellária, erdélyi vajda, bánok stb.) felsorolása és előbbihez hasonló alaposágú meghatározása követi. (54–55. p.) A XVI. századi kerületi beosztást, a Mohács előtti magyarországi (56–72. p.), erdélyi (72–74. p.) és szlavóniai (74–75. p.) vármegyék felsorolása követi lexikonszerűen, valamennyi törvényhatósághoz néhány soros történeti összefoglalást és jellemzést csatolva. Itt jegyezzük meg, hogy Kálniczky hivatkozásaiából kitűnik, nemcsak a történeti földrajzi szakirodalmat dolgozta fel, hanem alaposan kicédulázta az általános történeti témájú tanulmányokat, cikkeket is. Folytatva a kronológiai elvet, ismerteti a végvári rendszert (75–76. p.) és a hódoltság vilajeteket, pasalikokat, szandzsákokat 1570, illetve 1606 körüli időmetszetben. (76–77. p.)

A Mohácstól a XIX. századig terjedő nagy fejezet az alábbi témákat dolgozza fel az előbb említett szempontok figyelembevételével: központi kormányhivatalok (székhelyeikkel, német és latin megnevezésekkel, 78–79. p.), királyi főkapitányságok (79. p.), illetve Magyarország közigazgatási egységei (vármegyéi, kerületei stb.) 1571-ben, 1629-ben, 1645-ben, 1678–1683-ban, 1699-ben, 1720-ban, majd az 1848 előtti és az önkényuralmi (1851–1860) időszakban. (79–99. p.) Utóbbi a legrészletesebb és leggazdagabb adattár, tartalmazza az újkori rendi országgyűlés ülésrendjét, a vármegyéket és kiváltságolt területeket nagyobb egységek (kerü-

letek, Alsó- és Felső-Magyarország stb.) szerint, benne az egyes megyék népesség-számával, a szabad királyi és mezővárosaik, illetve községeik számával, jelentősebb településeik, illetve járásaik megnevezésével, a rájuk vonatkozó törvényhelyek, tudnivalók összegzésével stb. Ennek az ismertetésnek is erénye, hogy nemcsak a száraz adatokat sorakoztatta fel, hanem szövegét számos történelmi érdekességgel „lazította”, jelentősen elősegítve az információ megjegyezhetőségét. (Például a bányavárosok jogállásának ismertetésekor a zsidók kitiltását egy korabeli ritmikus versike közlésével ismerteti /85. p./ stb.) Ezt követi Erdély hasonló alaposágú, ugyanezen periódusokban megragadott törvényhatóságainak felsorolása (99–105. p.) Eltekintve a részletektől, megemlítjük a további időmetszeteket: dualizmus (105–120. p.); két világháború közötti időszak (120–123. p., külön kitérve az 1938 utáni területváltozásokra); 1947 (már táblázatos formában sorolja fel a törvényhatósági jogú és megyei városokat, járásokat, 123–126. p.); 1975 (126–129. p.); 1994 (129–132. p.) Külön ismerteti, hogy mely időszakokban milyen elnevezést viseltek a XX. században gyakran változó vármegyéink.

A vármegyék alapos adattárát a városok „régii” földrajza követi (134–140. p.), különböző periódusokban felsorolva a szabad királyi, a személynöki, a bánya- és egyéb kiváltságolt városokat, a privilégiumra vonatkozó jegyzetekkel, névváltozatokkal stb. együtt. Különösen részletes a XIX. századi városhálózat áttekintése, mely csokorba gyűjti a települések német és latin nevén kívül egyéb (mai román, szlovák stb.) elnevezését is. Ezután találjuk a XVIII. századi postautak és harmincadhivatalok szakavatott jegyzékét (140–141. p.), majd a kötetet az egyházak (141–147. p.) és az oktatás (147–148. p.) „régii” földrajza zárja, a különböző felekezetek hierarchiájának, egyházmegyéinek számos évszámmal kísért ismertetésével, illetve az egykori felsőoktatási intézmények, székhelyeik alapos felsorolásával.

A kötethez készített bibliográfia (148–163. p.) méltán tekinthető a történelmi földrajz hazai szakirodalmát illető teljes körű és 1995-ig naprakész jegyzékének. A szerző csatolni kívánt még 16 oldalnyi térképanyagot is, erről később külön szót ejtünk. Összességében nem gondolnánk, hogy Kálniczky László megalkotta volna a tökéletességet, bizonyára számos pontosítás, finomítás, kiegészítés képzelhető el a jelenlegi szövegen, azonban mindenképpen méltónak tartanánk arra, hogy a szerző munkája szélesebb körben váljon ismert és használt kézikönyvvé.

III. A sok pozitívum után rá kell térnünk a recenzióknk címében jelzett apróbb ürömökre is, mely ugyan nem rontja el az örömlünket, de elképzelhető, hogy a keresett információ megtalálása közben érik bosszúságok is azt, aki Kálniczky László könyvét kezébe veszi. Hadd bocssássuk előre, mindezért bizonyára nem a szerzőt, hanem a kötetet közreadó kiadót terheli a felelősség, mely szerintünk finoman szólva a sajtó alá rendezés számos elemi követelményét nem vette figye-

lembe, elrontva ezzel a történeti földrajz és általában a színvonalas történetudományi publikációk iránt érdeklődők örömét. Nem tudjuk, hogy ennek a hazai könyvkiadásunkban (különösen a felsőoktatásban) toposzá vált pénztelenség vagy inkább az igénytelenség az oka, gyanítjuk, nemcsak az előbbi.

Mindenekelőtt a szöveg zavaróan (néhány helyen szinte „olvashatatlanul”) sűrű, az olvasó szeme könnyen eltéved, amikor az évszám- vagy törvénycikk-felsorolásban a sor elejét keresi. Készséggel elhisszük, hogy takarékoskodni kell a papírral, na de ennyire... Így sikerült ugyan 180 A/4-es oldalra bezsűfolni a tömény (vagy inkább töménytelen) adathalmazt, de még az is előfordulhat, hogy ez anyagilag nem jövedelmezőbb. Áttekinthetőbb tördeléssel Kálniczky műve jóval vastagabb kötetként kerül az olvasó kezébe, aki ebben a formában lehet, hogy vissza is teszi a polcra, ahelyett, hogy megvásárolná. A tördelésnél maradvá, a helytakarékoság iránti igény odáig fajult, hogy vannak oldalak, amikor nem könnyű elsősre megállapítani, mit is tartalmaz az előttünk lévő oldal, illetve az hol kezdődik. Nem tűnik szerencsésnek például, hogy a természetföldrajzi egységek felsorolásánál minden egyes folyóhoz, hegységhez stb. lábjegyzetben fűzték az információkat. Ennek az lett ugyanis a következménye, hogy az oldal tetején van nyolc-tíz földrajzi név, egy-egy felső index-számmal, alatta pedig a lap négyötöd részét kitevő, apró betűs lábjegyzetek, melyek ilyen formában melaszszűrűségű szövegre sikerredtek, és megnehezítik az eligazodást a tartalmilag egyébként imponáló szövegben.¹³ Az eljárás nemcsak kifogásolható, következetlen is, hiszen a vármegyéknél az egyes törvényhatóságok neve után szócikkszerűen közölték az információkat, csak a bibliográfiai hivatkozásokat szerkesztették lábjegyzetekbe. (Összehasonlíthatatlanul olvashatóbbá téve ezzel a szöveget.)

Továbbá: nem akarjuk megbántani a kiadó szerkesztőit, de enyhén szólva nem végezték el a korrektúrázás tennivalóit, sőt van egy olyan gyanúnk, hogy hozzá sem kezdtek. Nem tudjuk, így adta-e le a szerző a kéziratát, mindenesetre a kiadóról akkor sem a legjobb bizonyítvány. (Mellesleg megítélésünk szerint a jelenlegi formátum bizonyára nem a szerző érdeke volt, az az alaposságot kívánta volna, vagyis azt, hogy aprólékos munkával összehordott adathalmazza minél áttekinthetőbb, élvezhetőbb legyen.) A szöveg tele van bántó következtelenségekkel, amelyek nemcsak „rosszul néznek ki”, alaposan csökkentik a mű élvezetét is. Hosszas töprengés után sem sikerült például biztosan rájönnünk, csak gyanítjuk, mit akartak dőlt, aláhúzott, kövérített vagy ezek kombinációjából előálló karakterekkel jelölni, a legkülönfélébb helyzetekben bukkan fel ugyanis mindegyik típus. Egyes helyeken

13 Például a 47. oldalon 6 sor főszöveghez, vagyis tizenkét néprajzi tájhoz 56 sor jegyzet tartozik.

hiányoznak írásjelek, másutt túl sok van belőlük. Zárójelből hol egyik: /.../, hol másik: (...) megoldással találkozhatunk, teljesen rendszertelenül, az idézőjelek alkalmazásának mikéntje pedig valóságos feladvány az olvasónak, az alábbi típusokat találtuk: „...’ ’...’ ”...” „...” (Meglehet, a lista nem végleges.) A szakirodalmi hivatkozásokban hol kiírják a szerző személynevét, hol nem, hol feltüntetik a folyóiratcikkekénél az „in” rövidítést, hol nem stb.

Egy-két gépelési vagy szerkesztési hiba minden könyvben elképzelhető, ebben azonban olyan mennyiségben jelennek meg, hogy valóban komolyan próbára teszik az olvasó türelmét. Nemcsak írásjelekről van szó, a szöveget bizonyára a kiadónál el sem olvasták, annyi elütés maradt benne,¹⁴ néha pedig a hiba folytán nem derül ki pontosan, hogy mit is akar a mondat jelenteni.¹⁵ Helyenként az ilyesmi még mulatságos eseteket is produkál,¹⁶ kár, hogy a történeti földrajz iránt érdeklődőnek bizonyára nincs kedve rajta nevetni. Már csak azért sem, mert a tipológiai megformáltság a földrajzi nevek tekintetében nagyon fontos, hiszen ha a gépelési hiba nem egy magyar köznévből, hanem idegen hangzású tulajdonnévből van, kockára teszi az illető adat használhatóságát. Itt megjegyezzük, hogy a kiadó legalább arra vehette volna a fáradságot, hogy ellenőrizi saját számítógépének karakterkészletét, a nyomtatott variáción ugyanis például a román, szlovák stb. városnevekben, szavakban előforduló speciális betűk (č, š, ț stb.) helyett matematikai kifejezések illetve kriksz-krakszok láttak napvilágot. De hibák nemcsak apró betűs lábjegyzetekben fordulnak elő, hanem vastagon szedett főcímekben is.¹⁷ Még arra is van példa, hogy „elfelejtettek” közölni egy sort (kitörölték véletlenül?), például a 79. oldal tetején néhány városnév árválkodik, csak a lábjegyzetből derül ki, hogy ezek a Mohács előtti magyar állam székhelyei voltak.

-
- 14 L. pl. a teljesség igénye nélkül, találomra: „közigaztási” (3. p.); „Alpokajja” (39. p.); „lagfontosabb” (47. p.); „Vend domság”, „Mátyus foldje” (48. p.); „mozaglmak” (49. p.); „viklággháború” (84. p.) stb.
- 15 L. pl. betűhíven: „Amár a török hódoltság előtt Debrecen városa szerepre meg nagy részét.” (?) (47. p.)
- 16 L. pl.: „mellett” helyett „melle” (41. p.) vagy amikor arról ír, hogy Selmecebányát „Valmelányá [?] Rudolf 1572-ben királyi várossá tette. 1680-ban maga körül kőfalat emelt.” (85. p.) stb.
- 17 Pl. „közigagatás” (82. p.), de az utolsó oldalra is a „Taratalomjegyzék” szó került (164. p.), ahol mellel a fejezetcímek menekülő vízisiklóként tekeregnek egymás után, az alcímek néha vastagon kiemelve, főcímek egyszerűen beljebb rendezve stb. A bibliográfia megformáltsága hasonlóan „hullámzik”, nem lehet rájönni, egyes könyv- vagy tanulmánycímeket miért rendezett beljebb vagy kijebb a tördelő.

Kifejezetten bosszantó továbbá a térképmelléklet közlése, amely egy történeti földrajzi kézikönyv esetén a legfontosabbak egyike. Az igénytelen fénymásolattá silányult térképekről az azért megállapítható, hogy sok időt töltött velük a készítőjük, ebben a kötetben azonban nemhogy mellékletként vagy segédletként volnának használhatók, hanem még az jut eszünkbe, hogy a maszatos foltok, elmosódott kísérőszövegek kiadására tényleg kár volt a papírért.¹⁸ A térképekhez hasonló súlyú melléfogásként említjük meg, hogy a könyv elején, a forrásszemelvényekhez a szerző részletes indexet is készített, kár, hogy a terjedelmes helymutató az égvilágon semmit nem „mutat”, mert elfelejtették az egyes földrajzi nevek mellé odaírni, hogy a jámbor olvasó hol is keresse az azokra vonatkozó leírást. Így csak annyit tudhat meg az indexből, hogy például Diósgyőr nevének említésével találkozhat egy vagy több szemelvényben — az előző levegőtlen sűrűséggel telegévelt 22 oldal valamelyikén.

Nem gondolnánk, hogy fenti kritikánkat a szörszálhasogatás vagy a kákán csomót keresgélés indulata vezette volna. Sokkal inkább az a meggyőződés, hogy egy ennyire tartalmas kézikönyv méltóbb formát érdemelt volna, különösen, ha mindehhez hozzávesszük, hogy szokatlanul (vagy talán már megszokottan) borsos áron, 1100 forintért lehet hozzájutni a mindössze háromszáz példányban megjelent munkához. Furcsálljuk és sajnáljuk, hogy a számítógépek világában ilyen formában láthat napvilágot egy történelmi adattár, amelyet áttekinthetőség szempontjából a húsz-harminc évvel ezelőtti, NDK-írógépeken kopogtatott és sajtópapírra stencilezett egyetemi jegyzetek jó része is maga mögé utasít. A magunk részéről örömmel vennénk, ha minél előbb napvilágot látna a hézagpótló kézikönyv második, (alaposan) javított kiadása. Kálniczky László adatgyűjtését ugyanis a történeti földrajz művelői számára követendő, a sajtó alá rendező kiadó nemtörődöm eljárását pedig a hazai könyvkiadásban elkerülendő példának tekintjük.

Fazekas Csaba

18 A bibliográfiában Csánki Dezső idézett könyvének alapos ismertetésében Kálniczky megjegyezte, hogy a századfordulás alapműnek „térképmellékletei sajnos nincsenek” (151. p.), mi hozzátehetnénk: az ő jelen kiadású (!) kézikönyvének sajnos vannak...